

Щербицька В. В.,
асистент кафедри іноземних мов
Дніпропетровської державної фінансової академії

ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ШАР КОНЦЕПТУ РОБОТА В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті розглянуто концептуальні метафори, які формують образно-асоціативний шар концепту РОБОТА. Матеріалом дослідження слугували сучасні автобіографічні твори англійських жінок і чоловіків. Для аналізу було застосовано метод поетико-когнітивного аналізу тексту автобіографічних творів.

Ключові слова: концептуальна метафора, автобіографія, поетико-когнітивний підхід, гендер.

Постановка проблеми. Домінування когнітивного підходу до трактування мовних явищ на всіх рівнях мовної системи (фонетичному [1, с. 115], морфологічному [2, с. 45], лексико-семантичному [3, с. 28] та синтаксичному [4, с. 499]) є однією з основних характеристик розвитку сучасної лінгвістичної думки як в Україні, так і за її межами. Однак на сьогоднішній день когнітивний підхід у різних наукових студіях ще не знайшов однозначного висвітлення в аспекті визначення своєї сутності. Когнітивну лінгвістику розглядають не лише як складову частину антропоцентричної парадигми, а й нову, самостійну парадигму (когнітивно-комунікативну [5, с. 202], когнітивно-дискурсивну) мовознавства.

На думку А. Кіріліної, когнітивна лінгвістика відрізняється за методами, понятійним апаратом і цілями від лінгвістики «традиційної» [6, с. 49]. Як відомо, лінгвістика вивчає системний порядок мови, «які в неї існують одиниці, структури, які діють тенденції розвитку», у той час як «когнітивна лінгвістика має своїм предметом дослідження мовних засобів (слова, словосполучення, тексти), репрезентуючи в мові певні концепти» [7, с. 92]. Задовільного тлумачення когнітивної лінгвістики не існує й сьогодні. Під когнітивною лінгвістикою розуміють не чітко визначену простору територію, конгломерат активних центрів мовознавчих досліджень, що тісно пов'язані спільною метою, проте не об'єднані під загальним правилом чітко визначеної теорії.

Відомими дослідниками когнітивної лінгвістики є переважно американські вчені, оскільки цей напрям зародився саме там. Серед них Дж. Лакофф, Р. Лакгакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, А. Гольдберг. Детально праці цих науковців і розвиток проблематики когнітивної лінгвістики охарактеризовано в роботах О. Кубрякової.

Найважливішим об'єктом дослідження когнітивної лінгвістики є концепт. Про концепти вже сказано дуже багато, існує безліч визначень цього поняття та наукових праць, присвячених його вивченню. Категорія концепту фігурує в дослідженнях філософів, логіків і психологів, вона несе в собі сліди всіх цих нелінгвістичних інтерпретацій.

У сучасній когнітивній лінгвістиці дослідники пропонують різні дефініції концепту. У лінгво-когнітивних

дослідженнях концепти являють собою зв'язок феномена значення слова зі знаннями і структурами їх відображення у свідомості.

Так, А. Вежицька розглядає концепт як об'єкт зі світу ідеального, що має ім'я та відбиває культурно зумовлені уявлення людини про дійсність [8, с. 10]. Н. Болдирев характеризує концепт як «квант знання», зорієнтований на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності [9, с. 22].

Розглядаючи літературні твори з позицій понять і категорій когнітології, дослідники зосереджують увагу на лінгвокогнітивних особливостях породження й трактування художніх текстів, досліджують взаємодію поетичних ефектів, структурних закономірностей і тенденцій, які відбуваються в художніх текстах, аналізують принципи відтворення світосприйняття письменника та інтерпретації концептуального змісту його творів. Таким чином, когнітивна поетика слугує когнітивній інтерпретації художнього тексту та моделюванню структури авторської свідомості як креативної системи.

Методологічний апарат когнітивної лінгвістики, теоретичні засади когнітології взагалі слугують підґрунтям поетико-когнітивного підходу. Цей підхід спрямований на дослідження семантики художніх концептів поетичних і прозових текстів.

Актуальність роботи полягає в застосуванні такого підходу для аналізу сучасного автобіографічного тексту.

Мета роботи – виявити концептуальні метафори, у яких реалізовано концепт РОБОТА.

Наукова новизна полягає в тому, що дослідження концепту, який було виявлено в автобіографічному тексті, за допомогою поетико-когнітивного підходу проводиться вперше.

Матеріалом дослідження стали художні твори, автобіографії чотирьох жінок (Ш. Осборн, Д. О'Дауд, Дж. Томлін, Дж. Волтерс) та чотирьох чоловіків (Ч. Крей, Р. Бренд, Р. Бренсон, Г. Ремзі).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо декілька контекстів, у яких реалізовано концептуальні метафори (далі – КМ). У плані метафоричного осмислення автобіографічні твори є надзвичайно багатими для дослідження авторських асоціацій щодо художнього концепту РОБОТА. У романах чоловіків було виявлено індивідуально-авторські асоціації, реалізовані в контексті тридцяти концептуальних метафор.

Так, наприклад, у реченні «*I felt very low on the ladder. Speed-wise, I was fine, my knife skills were great*» [10, с. 56] реалізується КМ WORK IS LADDER (РОБОТА – ЦЕ СХОДИ). З контексту речення «*I tried to relax... but I kept worrying. I find it impossible to stop my brain from churning through all the ideas and possibilities facing me at any given*

moment» [11, с. 124] можна зрозуміти, що автор увесь час міркує про можливості та ідеї щодо свого нового проекту, він намагається розслабитися, однак занепокоєння не залишає його, усе це допомагає реконструюванню КМ WORK IS WORRY (РОБОТА – ЦЕ ЗАНЕПОКОЄННЯ).

Доволі часто в чоловічих текстах зустрічається реалізація КМ WORK IS COMPETITION (РОБОТА – ЦЕ ЗМАГАННЯ), наприклад: «*And after a handful of five-minute sets I got to the final of the Hackney Empire's New Act Of The Year competition. This was really important to my career*» [12, с. 185]; «*We thought about setting up in America, but the retail rents at the time were astronomical and the competitor was high. Instead we chose to open the first one in Sydney, which was quiet market without much competition*» [11, с. 281]. Реконструкції концептуальної метафоричної схеми WORK IS SUCCESS (РОБОТА – ЦЕ УСПІХ) слугували такі речення: «*Happily, I have always thrived on havoc and adrenaline, and so I felt perfectly at home as we fanned the flames of Culture Club's success*» [11, с. 202]; «*The idea of doing so was very dear to me, for obvious reasons, though it had nothing to do with settling scores; I just liked the idea of having a success there*» [10, с. 181]. Цікаво відзначити, що жінки навіть у нечисленних згадуваннях про роботу не асоціюють її з успіхом або перемогою, на відміну від чоловіків. Навпаки, навіть тоді, коли проекти, у яких жінка брала участь, зазнали успіху, автор продовжує мати сумніви щодо своїх здібностей і навіть лякається результатів свого перформансу: «*No one could have been more surprised than me by the success of the film. When I first went to see it in a little screening room I was appalled by my performance*» [13, с. 248]. Такий приклад дає змогу реконструювати КМ WORK IS SELF-CRITICISM (РОБОТА – ЦЕ САМОКРИТИКА) у жіночому творі.

Однак для чоловіків праця є не лише змаганням чи успіхом, а й важливим досвідом. Наприклад, авторська асоціація «*I couldn't tell anyone what to do. <...> And he'd have to translate what customers said. But it was a great experience*» [10, с. 95] дає змогу реконструювати КМ WORK IS AN EXPERIENCE (РОБОТА – ЦЕ ДОСВІД). Цю концептуальну метафору можна реконструювати також у жіночих текстах. Так, Дж. Волтерс пише, що акторство в одному з Лондонських театрів (Hampstead Theatre) стало для неї важливим досвідом для подальшої кар'єри: «*It was for me the ultimate acting experience*» [13, с. 232].

Зміст речення «*Within a couple of months, we opened two more. Money, suddenly, was coming out of our ears*» [14, с. 53] із твору Ч. Крея, у якому розповідається про успішну діяльність самого автора та його братів, що привела до поширення бізнесу (відкриття нових клубів) та гарного заробітку, про що свідчить метафоричний вираз «*was coming out of our ears*», слугує реалізації КМ WORK IS WEALTH (РОБОТА – ЦЕ БАГАТСТВО). Мабуть, не дивно, що ще однією асоціацією, пов'язаною з роботою, у чоловіків є КМ WORK IS WAR (РОБОТА – ЦЕ ВІЙНА), яку було отримано під час розгляду висловлювання «*I said, they should stop and think and be very careful. If they stopped now we could go on forever and be looked on as respectable businessmen. Having won a few battles, we could go on and win the war*» [14, с. 103], а також речень, у яких говориться про бої, атаки й тактики, тобто про все, що змістовно пов'язано з війною, наприклад: «*Alongside the*

maintenance dispute, our major battle with British Airways was our application for two extra flights a week to Japan» [11, с. 350]; «*I now knew some of what British Airways was doing behind the scenes... Although I was caught in this two-pronged attack, at least I knew exactly which tactics BA was using*». Якщо в чоловічих романах досить часто робота асоціюється зі змаганням або навіть війною, то в жіночих текстах із подібних речень («*It was here at the Bush that our relationship was cemented, easily slipping into a friendship on the first day of rehearsals*» [13, с. 221]) реконструюється майже протилежна КМ WORK IS FRIENDSHIP (РОБОТА – ЦЕ ДРУЖБА).

Під час аналізу було виявлено також КМ WORK IS FAILURE (РОБОТА – ЦЕ НЕВДАЧА), реалізовану в реченні «*In 1980 I travelled to LA to try to interest American record companies in English artists. The trip as a disaster*» [11, с. 186]. Р. Бренсон як справжня ділова людина намагається розширити межі свого бізнесу. Після вдалого початку в Англії його метою стали музичні простори іншого континенту, проте, на жаль, тогочасна американська музична індустрія не була зацікавлена в англійському музичному матеріалі.

Для чоловіків дуже важливою є їх праця, настільки, що це уможлиблює на основі контексту «*I folded my arms and looked straight at him. Let's see each other down in Shamley Green, but Student is my life*» [11, с. 74] реконструювати КМ WORK IS LIFE (РОБОТА – ЦЕ ЖИТТЯ). Іноді в житті жінки праця також посідає важливе місце, однак це носить більш негативну конотацію, наприклад: «*The schedule was horrendous for everybody involved. As for me, it took over my life for half a year. It totally consumed me...*» [15, с. 350]. Виходячи з жіночих асоціацій, реконструюємо КМ WORK IS CONSUMPTION (РОБОТА – ЦЕ ПОГЛИНЕННЯ).

Ще одне речення з чоловічих автобіографій («*Although I was closely involved in signing bands, I felt that I knew as much as I wanted to about negotiating record contracts. I needed another challenge*» [11, с. 204]) розповідає про те, що автор, досягши успіху в одній галузі, не може просто продовжувати робити те саме, хоча це приносить йому стабільний і дуже непоганий дохід. Він потребує нових сфер, де може реалізувати свою жагу досягти чогось нового. Мабуть, це допомагає авторові досягти нарешті успіху та стати одним із найбагатших підприємців Англії. Таке ставлення до роботи є підставою для реконструкції КМ WORK IS CHALLENGE (РОБОТА – ЦЕ ВИКЛИК). Також із чоловічих текстів реконструйовано КМ WORK IS INTEREST (РОБОТА – ЦЕ ІНТЕРЕС), WORK IS FUN (РОБОТА – ЦЕ ВЕСЕЛОЩІ), тоді як у жіночих є КМ WORK IS INTEREST (РОБОТА – ЦЕ ІНТЕРЕС). Крім того, з контексту «*I was soon extremely bored a flight every morning, snatched food...and we did something like forty cities in fifty days*» [15, с. 101] актуалізується авторська метафора WORK IS BOREDOM (РОБОТА – ЦЕ НУДЬГА).

Так, РОБОТА у чоловіків характеризується як абстрактне явище (багатство, любов, успіх, удача, невдача, життя, війна, перемога, досвід, мета, земля обітна), людина (геній, дитина, команда), предмет (сходи), діяльність (старанність, змагання, креативність, пошук, виклик, хитрість, виживання, терпіння, інтерес, жорсткість), емоційний стан (занепокоєння, збудження, веселощі).

У жінок РОБОТА характеризується так: *абстрактне явище* (поглинення, досягнення, досвід, нудьга, дружба), *діяльність* (зусилля, виклик, навчання, інтерес, самокритика), *емоційний стан* (збудження).

Висновки. В аналізованих творах концепт РОБОТА отримує авторську інтерпретацію, на яку вплинув гендерний чинник. І в чоловіків, і в жінок є спільні характеристики РОБОТИ (досвід, інтерес, відчуття збудження, зусилля та старанність). Однак потрібно зауважити, що, виходячи з того, як чоловіки асоціюють працю, зрозуміло, чому для них ця тема стає найважливішою в житті. Саме в чоловіків робота – це немов кохання, дитина, навіть життя. Так, іноді трапляються невдачі, однак вона потребує терпіння й старанності, і все це компенсується отриманням успіху, багатства та бажанням нового пошуку реалізації потенційних ділових ідей. Тоді як для жінки робота є привабливою, викликає інтерес і приводить до певних досягнень, проте водночас не дає життя, а поглинає, забирає його, може бути нудною.

Незважаючи на те, що концепт РОБОТА вивчається як у вітчизняній, так і в закордонній науці досить давно, проте певні його аспекти досі не були висвітлені та підлягають подальшому вивченню.

Література:

1. Полєєва Ю.С. Когнітивна фонетика: постановка проблеми / Ю.С. Полєєва // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Т. 8. – № 2.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
3. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.Л. Бессонова. – К., 2003.
4. Попова З.Д. Сложное предложение и синтаксическая концептуализация / З.Д. Попова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике : сб. матер. – Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008.
5. Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635.
6. Кирилина А.В. Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации / А.В. Кирилина. – М., 2004.

7. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 2001.
8. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. – М. : Русские словари, 1997. – 410 с.
9. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : [курс лекций по англ. филол.] / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : ТГУ, 2002. – 123 с.
10. Ramsay G. Humble Pie Harper Collins Publishers / G. Ramsay. – London : W6 8JB, 2006. – 285 p.
11. Branson R. Losing My Virginity. The Autobiography / R. Branson. – London : W6 9HT, 1999. – 507 p.
12. Brand R. My Booky Wook. Hodder & Stoughton / R. Brand. – London : NW1 3BH, 2007. – 335 p.
13. Walters J. That's Another Story. The Autobiography Phoenix. An imprint of Orion House. 5 Upper St Martin's Lane / J. Walters. – London : WC2H 9EA, 2009. – 305 p.
14. Kray C. Me and My Brothers Harper Perennial. An imprint of Harper Collins Publishers / C. Kray, R. McGibbon. – London : W6 8JB, 2008. – 461 p.
15. Osbourne S. Extreme. My Autobiography Time Warner Books. An imprint of Time Warner Book Group UK. Brettenham House. Lancaster Place / S. Osbourne. – London : WC2E 7EN, 2005. – 372 p.

Щербицкая В. В. Образно-ассоциативный слой концепта РАБОТА в гендерном аспекте

Аннотация. В статье рассмотрены концептуальные метафоры, которые формируют образно-ассоциативный слой концепта РАБОТА. Материалом исследования послужили современные автобиографические произведения английских женщин и мужчин. Для анализа был применен метод поэтико-когнитивного анализа текста автобиографических произведений.

Ключевые слова: концептуальная метафора, автобиография, поэтико-когнитивный подход, гендер.

Shcherbitskaya V. Figurative and associative layer of the concept WORK in gender aspect

Summary. The article discussed the conceptual metaphors, that formed image-associative layer of the concept WORK. Research materials served contemporary autobiographical writings of British women and men. Poetics cognitive method of analysis of text was applied to the autobiographical works for analyzing.

Key words: conceptual metaphor, autobiography, poetic and cognitive approach, gender.